

Araştırma Makalesi/Research Article

YENİ TESBİT EDİLEN BİR ŞİİRİ İŞİĞINDA KARAC'OĞLAN'DA HZ. PEYGAMBER (S.A.S.) SEVGİSİ

In the Light of a Newly Identified Poem in Karac'oğlan, Hz. Love of Muhammad

Doç. Dr. Erhan ÇAPRAZ

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
erhancapraz38@gmail.com
Bolu/TÜRKİYE

ORCID

Geliş Tarihi / Received Date: 17.02.2025
Kabul Tarihi / Accepted Date: 24.04.2025
Yayın Tarihi / Published Date: 30.04.2025

Atıf/Citation

Çapraz, Erhan. "Yeni Tesbit Edilen Bir Şiiri İşığında Karac'oğlan'da Hz. Peygamber (s.a.s.) Sevgisi". *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature]* 11/22 (Bahar 2025), 387-400.

10.28981/hikmet.1641635

Hakem Değerlendirmesi:

İki Dış Hakem / Çift Taraflı Kör Hakem

Çıkar Çatışması:

Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek:

Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Benzerlik Taraması:

Bu makale turnitin programında taranmıştır.

Etik beyan:

Bu çalışmanın hazırlanması sürecinde etik ilkelere uyulmuştur.

Lisans:

CC BY-NC 4.0

Yayımlanan makalelerde Araştırma ve Yayın Etiğine riayet edilmiş; COPE (Committee on Publication Ethics)'un Editör ve Yazarlar için yayımlanmış olduğu uluslararası standartlar dikkate alınmıştır.

ÖZ

Karac'oğlan üzerine yapılan araştırmalarda bugün gelinen noktada bir "Karac'oğlan geleneği"nin mevcudiyeti kabul edilmekle beraber, maalesef bu geleneğin 16. yüzyılda yaşadığı kabul edilen aynı zamanda Yeniçeri ve Bektâşî olan Karac'oğlan'ı kendisine mehas almadığı görülmektedir. Dolayısıyla başta M. Fuad Köprülü olmak üzere pek çok araştırmacı, yine 17. yüzyılda yaşadığı kabul edilen "Çukurovalı Karac'oğlan" adı üzerinden bir gelenek inşasına girişirler. Halbuki şiirlerinden anlaşıldığı kadarıyla Törelî Türk Edebiyatı dairesinde doğrudan hakikat alanına bağlı bu geleneğin ilk kurucusunun 16. yüzyılda yaşadığı kabul edilen Karac'oğlan olduğu görülmektedir. Nitekim bugün Konya Yazma Eserler Müdürlüğü'nde bir cönkte Karac'oğlan'a ait yeni bulduğumuz bir deyiş bunu bize açıkça göstermektedir. Deyiş, Hz. Muhammed'in (s.a.s) kâşları üzerine söylenmiş olup aslında Mîraç hadisesi üzerinden Karac'oğlan'daki hâkim sevgili tasavvuruna da canlılık kazandırır. Karac'oğlan, elbette divan şiirinin güzel ve güzellik telakkisinin de tesiri altında kurduğu kendisine has bir estetik yapı (üslup) dahilinde bu tasavvuru oldukça başarılı bir şekilde deyişinde işlemiştir. Deyiş, Mîraç hadisesine bağlı olarak Karac'oğlan'daki Hz. Peygamber (s.a.s.) sevgisini ortaya koymakla birlikte, aynı zamanda bir Yeniçeri ozanı olan Karac'oğlan'ı da bize imler. Dolayısıyla Karac'oğlan'a ait tüm bu hususlar, onun yeni bulunan bu deyişi üzerinden ilk defa alanın dikkatine sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Törelî Türk Edebiyatı, Hz. Muhammed (s.a.s), Mîraç, Karac'oğlan geleneği, Güzel (Sevgili).

ABSTRACT

Although it is accepted that there is a "Karac'oğlan tradition" in the research on Karac'oğlan today, unfortunately it is seen that this tradition does not take Karac'oğlan, who is accepted to have lived in the 16th century and who was also a Yeniçeri and Bektashî, as a reference point. Therefore, many researchers, especially M. Fuad Köprülü, attempt to build a tradition based on the name "Karac'oğlan from Çukurova", which is also considered to have lived in the 17th century. However, as far as it can be understood from his poems, it can be seen that the first founder of this tradition, which is directly connected to the field of truth within the circle of Törelî Turkish Literature, is Karac'oğlan, who is accepted to have lived in the 16th century. As a matter of fact, a new saying belonging to Karac'oğlan that we found today in a cönk in the Konya Manuscripts Directorate clearly shows this to us. Saying, It is said about Hz. Muhammad's eyebrows and in fact, it enlivens the dominant lover image in Karac'oğlan through the Mîraç incident. Karac'oğlan, of course, has processed this idea quite successfully in his words within a unique aesthetic structure (style) that he established under the influence of the concept of beauty and beauty of divan poetry. The saying is, depending on the Mîraç incident, while it reveals the love of the Hz. Muhammad's, it also points us to a Yeniçeri Karac'oğlan. Therefore, all these issues regarding Karac'oğlan are brought to the attention of the reader for the first time through this newly discovered saying of his.

Keywords: Törelî Turkish Literature, Hz. Muhammad, Mîraç, Karac'oğlan tradition, Beautiful (Beloved).

“Hak Muhammed’den sevgülü

Hakk’ın kulu gelmemişdür”

Karac’oğlan

Giriş

İlhan Başgöz, *Karac’oğlan* kitabının üçüncü baskıya *Önsöz’ünde*, “Karac’oğlan şiirlerini bir gelenek saymakta devam ediyorum. Ama, bunun gelenek kurucu Karac’oğlan’ın yaratıcı gücünün inkâr edilmesi olmadığını daha bir açıklıkla belirttim” (2003, 8-9) diyerek aynı zamanda “gelenek kurucu” olan Karac’oğlan’ın bir “yaratıcı güç” sahibi olduğunu, yani aslında bu gücü sayesinde gelenek kurucu bir ozan vasfı kazandığını bize açık bir surette dile getirir. Fakat Başgöz’ün Karac’oğlan’ın bu gelenek kurucu gücünü, sadece “yerleşik köylü kültürünün yaratıp yeşerttiği âşık şiirimizi göçebenin toplum yapısına aktaran[ın] o ol[ması]” (2003, 11) ile izah etmesi kanaatimizce Törelî Türk Edebiyatı’nın kurucuları arasında yer alan bu ulu ozana karşı büyük bir haksızlıktır. Başgöz, her ne kadar onu gelenek içinde çok dikkate değer görmese de 16. yüzyılda yaşamış Yeniçeri ve Bektâşî olan bir Karac’oğlan’ın da mevcudiyeti, onun bu son değerlendirmesini kanaatimizce geçersiz kılar. Dolayısıyla hakkıyla bir “Karac’oğlan geleneği”nden bahsedilecekse elbette işe öncelikle bu Karac’oğlan ile başlamak iktiza eder.

Başgöz, “Karac’oğlan geleneği”ni izah ederken de, “büyük usta kendinden sonra gelenlerin dilini, dünya görüşünü, kadın ve din anlayışını öylesine etkilemiş, onlara öyle biçim vermiştir ki onlar da usta gibi konuşup söylemeye özenmiş, onun gibi yazmayı marifet saymışlar” (2003, 11) diyerek Karac’oğlan’ın kendisinden sonra gelen, yani geleneğini oluşturan ozanları hangi hususlarda etkilediğini de açıkça dile getirmektedir. Bu izahatta, “kadın ve din anlayışı”nın sanki “Karac’oğlan geleneği”nin bir alâmet-i fârikasıymış gibi yan yana getirilmesi ise kanaatimizce tesadüfî değildir. Zira başta Ahmet Kutsi Tecer (2014, 85) olmak üzere, Karac’oğlan üzerine araştırma yapanların hemen hemen tamamı onu, “laik halk şiirinin öncüsü”, yani bu tarz şiir geleneğinin kurucusu olarak görürler. Halbuki bu yazıda ilk defa alanın dikkatlerine sunacağımız şiirinde de açıkça görüleceği üzere, Karac’oğlan’ın “kadın” ve “din” gibi muhafazakâr bir toplumda ayrışmanın en fazla görüldüğü bir alanda (?) bile kendi hakikatini oldukça başarılı bir şekilde ortaya koymasını bilmiştir. İşte Karac’oğlan, bu niteliği ile Törelî bir halk ozanı karakteri kazanmış ve dahası bizim “Törelî Türk Edebiyatı” adını verdiğimiz, kaynağını doğrudan Hak ve hakikatten alan edebî geleneğin de kurucuları arasında yer almıştır. Bugün hâlâ bir Karac’oğlan geleneğinden veya daha doğru bir ifade ile “Karac’oğlan hakikati”nden bahsedilebiliyorsa bu tamamen onun Törelî Türk Edebiyatı’nın merkezinde duran sanatkarların başında gelmesinden ileri gelir (Çapraz, 2022a).

Karac’oğlan’da “güzel” (sevgili) ve “güzellik” vurgusunun esası ise divan şiirinden kaynaklanmaktadır. Nitekim Turgut Karabey de Karac’oğlan’da sevgili mazmununu ele aldığı yazısında, “Karac’oğlan’ın şiirlerindeki sevgili mazmunları ve mecazi aşktan hakiki aşka geçiş farklı estetik yapıyla divan şairlerinde de görülür” (1998: 248) demektedir.

Araştırmacılarca 16. yüzyılda teşekkül ettiği kabul edilen âşık tarzı kültür geleneğinin Bektâşîlik (tasavvuf), Yeniçeri kahvehaneleri gibi kurucu

unsurları arasında divan edebiyatının da büyük bir tesiri mevcuttur. Dolayısıyla 16. yüzyılda yaşayan Bektâşî ve Yeniçeri bir halk ozanı olan Karac’oğlan’ın da bu tesirden bigâne kaldığı elbette düşünülemez. Biraz sonra da ele alacağımız üzere bu süreci kolay ve anlaşılır kılan ise tasavvufudur. Zira Muharrem Caferli’nin tam bir isabetle vurguladığı üzere başta halk hikâyeleri olmak üzere âşıkların eserlerinde “tasavvufi simgeleştirme” ve “poetik-felsefî soyutlaştırma” (2010, 123) söz konusudur.

Başgöz, âşıklık geleneğinin teşekkülünü genel bir çerçevede kısaca şöyle dile getirir: “Bizim âşık şiirimiz, destan söyleyen ozanların, Bâtınî tekkelerde, derviş âşıklarla ve onların yazılı edebiyatları ile temaslarından oluşan sistemden doğmuştur. Âşık şiiri, Bâtınî tekkelerde doğmuştur.” (2003, 23). Fakat Başgöz, kendi ifadesiyle Bâtınî tekkelerde karşımıza çıkan “mistik ağırlık”ı (2003, 24), “tüm Osmanlı toplumunda değil, divan şairleri topluluğunda ve onların hitap ettiği aydınlar da” (2003, 28) görür. Dolayısıyla Başgöz’ün bu kabulü, geleneğin yukarıda sözünü ettiğimiz 16. yüzyıldaki teşekkülüne dair temel kurucu kodlarına çok uygun düşmez. Çünkü geleneğin birlikte neşv ü nema bulduğu tekkelerde bile olsa geleneğe divan şiirinin az ya da çok mutlak bir tesiri söz konusudur. Bu durum aslında Caferli’nin de vurguladığı üzere tasavvufun remizli dünyasından doğan bir zorunluluktur.

Başgöz, Karac’oğlan’ı da tamamen bu yapının dışında tutar. Ona göre “Karac’oğlan’ın sevgilisi henüz mistik nitelikte donanmamıştır. Karac’oğlan sevgilisini mecliste değil; yaylada, yayla yolunda, pınar başında görür. Bu doğa elemanları şiire sevgilinin bulunduğu yerler oldukları için girer. Yayla sevgilinin yaylasıdır. Sevgili yaylanın gülüdür. (...) Sevgili yol üstünde duran, yola düzülen, yolda görülen, yolda bekleyen kadındır, gelindir, kızdır. Hem doğayı hem kadını soyut suretler olarak yorumlayan Müslüman mistikliği Karac’oğlan’ın benimsemediği veya tanımadığı için, onun şiirinde doğa da kadın da gerçek olarak ortaya çıkar. Dağ dağ, yayla yayla, gelin de gelindir.” (2003, 31). Dolayısıyla Başgöz’ün bu tespitleri de aslında adını ilk olarak kendisinin koyduğu “Karac’oğlan geleneği”ne uygun düşmez. Zira klasik halk hikâyelerinde karşımıza çıkan tasavvufî öğelerle yüklü remizli dilin Karac’oğlan’a ait “Karac’oğlan ile İsmikân Sultan” adlı halk hikâyesinde de söz konusu oluşu, kanaatimizce Karac’oğlan geleneğine dair tüm bu görüşleri boşa çıkarır. Kaldı ki bu Karac’oğlan’ın Hasan Balım ve Yeşil Abdal gibi Bektaşî büyükleri için söylediği nefesleri bile mevcuttur. Dolayısıyla Karac’oğlan’da sadece “göçebe toplum yapısı”nı görmek (Başgöz, 2003, 32) daha önce de belirttiğimiz üzere, onun asırları şâmil büyük geleneğine karşı büyük bir haksızlık olur ve dahası, aslında gelenek kurucu Törelî bir ozanı gelenekten de tecrit eder. Bu bağlamda Karac’oğlan’a Törelî bir bakış açısı şarttır. Yoksa bu surette bütüncül bir Karac’oğlan geleneğinden bahsedilebilmesi asla mümkün olmayacaktır.¹

¹ Bizim hakikat alanı merkezli inceleme metodumuza (HAMİM) göre klasik halk hikâyelerinin doğrudan hakikate açılan “somut (beşerî)” ve “soyut (ilâhî)” olmak üzere iki ana veçhesi mevcuttur. Sanatkâr âşık, remizleştirmeye bağlı olarak eserinde her iki veçheyi başarılı bir şekilde ortaya koyar. Fakat Törelî dairede her halükârda aslolan hakikat, bizi beşerî olandan ziyade ilâhî olana kavuşturmadır (=vuslat). Dolayısıyla bizim Törelî metodumuz, beşerî olanı asla ve kat’a yadsımaz. Sadece “Mecaz, hakikate köprüdür” fehvasınca beşerî olan mecazdan hareketle sadece bir hakikat davası güder.

Başta M. Fuad Köprülü olmak üzere, Karac’oğlan’a dair araştırma yapanların pek çoğu Başgöz ile aynı düşünceyi paylaşırlar. Çünkü onlar da tamamen seküler bir bakış açısıyla kendilerine 17. yüzyılda yaşadığını kabul ettikleri Çukurovalı Karac’oğlan’ı mehaz aldıkları için onun sadece beşerî tarafına odaklanırlar. Burada meselenin daha da iyi anlaşılabilmesi için bizim de çıkış noktamızı teşkil eden halk hikâyeleri üzerine çok ehemmiyetli çalışmalar yapmış Pertev Naili Boratav’ın da Karac’oğlan’a ait görüşleri üzerinde durmak elzemdir.

Aslında Boratav da sadece “Güney Şairi” olarak kabul ettiği Çukurovalı Karac’oğlan’ı kendine mehaz aldığı için Başgöz gibi düşünür. Boratav, ilkin 1943’te *Yurt ve Dünya* dergisinde “Karac’oğlan” üzerine hazırladığı yazıda onun için, “Türkülerinin pek çoğunda, umumi olarak ‘güzel’lerden bahseder; bir çoğunda ‘belli güzeller’i anar, ama bunlar kimlerdir, bilmiyoruz” (1943, 406) derken 1983’te *Folklor ve Edebiyat - 2*’de yayımladığı “Güney Şairleri” adlı yazıda ise bu defa, “Türkülerin birçoğunda, umumi ve mücerret olarak ‘güzeller’den bahseder; birçoğunda belli güzelleri anar, ama bunlar kimlerdir, bilmiyoruz” (1983, 25) diyerek belki “kimliği tam mânâsıyla bilinmeyen” mânâsında olsa bile Karac’oğlan’ın türkülerindeki “mücerret” güzellerin de mevcudiyetini açıkça kabul eder. Fakat Boratav’ın bu ikircikli tavrına bir anlam vermek maalesef güçtür. O halde meseleyi, tamamen Törelî edebî dairede ele almak şarttır.

Törelî Türk Edebiyatı ve Karac’oğlan’ın Şiiri

Törelî Türk Edebiyatı, aynı zamanda bir “peygamber edebiyatı”dır (Dağlar, 2024, 411).² Hiç şüphesiz sanatkarlar bu edebiyatın kahramanı

Başgöz, “Karac’oğlan yakasını bu soyut sevgili hayallerine hemen hiç kaptırmaz. Yahut ahu gözlü, huri melek sıfatlı, gönüller sultanı ve âşıkına cefadan başka bir şey etmeyen bu sevgili Karac’oğlan’ın şiirlerinde pek az görülür; bu şiirin baskın özelliği değildir” (2003, 32) derken de her ne kadar ikinci cümle birinci cümleyi kısmen tekzip etse de Karac’oğlan’ın hakikate dönük bu Törelî yanına kapılarını tamamen kapatır. Başgöz’ün bu yaklaşımı aslında adını kendisinin koyduğu “Karac’oğlan geleneği” anlayışına da bir nev’i halel getirir. Elbette bunda Başgöz’ün gelenek derken aslında kendisine sadece 17. yüzyılda yaşadığı kabul edilen Çukurovalı Karac’oğlan’ı mehaz alması etkili olmuştur. Nitekim Çukurova’da Karac’oğlan hususunda oldukça kıymetli araştırmalar yapan Celil Çınkır da kendisiyle Karac’oğlan üzerine yaptığımız bir telefon görüşmesinde bize, Çukurova’da biri “Afşar” diğeri de “Farsak” olmak üzere iki Karac’oğlan’dan bahsetmiş; Afşar Karac’oğlan’ın yörük de olmasına bağlı olarak gördüğü her güzele türkü söylediğini, Farsak Karac’oğlan’ın ise Türkmen olup daha ziyade dinî bir hassasiyetle türküler söylediğini ifade etmiştir. Ayrıca dört dörtlükten az şiirlerin ona ait olmadığını da bize bildirmiştir. Çınkır’ın Farsak Karac’oğlan’daki dinî hassasiyeti onun Türkmen, yani yerleşik yaşam tarzına sahip oluşuna bağlaması ise bize göre oldukça yerindedir. Fakat her halükârda bu durum, Karac’oğlan’ın araştırmacılarca gelenek, olgu, tip veya kültür kalıbı adı verilen bize göre ise onun hakikat alanına bağlılığından kaynaklanan geleneğinin bütünlüğüne uygun değildir.

² “Törelî Türk Edebiyatı, merkez noktasını tasavvufun Hakikat-ı Muhammediyye -ya da Nûr-ı Muhammedî- nazariyesi esâsı üzerinde inşa edilmiş olan Merâtib-i Mevcûdât, Hazarât ve Devriyye nazariyelerinin teşkil ettiği kevnî -ontik-kozmik- mâhiyetli bir edebî dâiredir. Bu edebiyâtın Hazret-i Muhammed -aleyhissalâtu vesselâm- telakkisini çerçeveleyen dâirenin içi, hadîs-i kudsî diye nakledilen kimi rivâyetleri yorumlayan tasavvuf nazariyatının da etkisiyle Hakikat-ı Muhammediyye, Nûr-ı Muhammedî, Ahmediyyet, Habîbullâh, Levlâk, mûcizât, Kur’ân, Mîrâc, şerîat, hakikat, mârifet, şefâat

(=Törelî kahraman kalıbı) olarak mihverine *Kur’ân*’da Rabbimizin bize “üsve-i hasene”, yani en güzel örnek buyurduğu Hz. Peygamber’i (s.a.s.) koyarlar.³ Nitekim birileri tarafından kasıtlı olarak “laik halk şiirinin öncüsü” (Tecer, 2014, 85) şeklinde kabul edilen Karac’oğlan’da da bunu açıkça görmek mümkündür:

“Evvel Allah âhir Allah

Andan ulu gelmemişdür

Hak Muhammed’den sevgülü

Hakk’ın kulu gelmemişdür” (Elçin, 2014, 108).

Şükrü Elçin’in 16. yüzyıla ait bir mecmuada bulup yayınladığı Karac’oğlan’a ait varsağıdan aldığımız yukarıdaki dörtlükte onun Hz. Peygamber’imize olan bakışı aslında çok açık ve nettir. O’nu Törelî bir yaklaşım ile doğrudan Cenab-ı Hakk’ın sevgilisi olarak görür. Karac’oğlan’ın Hz. Peygamber’e bu bakışının temelinde ise tasavvufta çokça telmih edilen “Levlâke levlâke lemâ halaktü’l-eflâk (Sen olmasaydın, kâinatı yaratmazdım)” (Aclunî, Keşfü’l-Hafâ, 2/164) şeklindeki hadis-i şerifinin olduğu açıktır. Dolayısıyla bu anlayışta kul, Hz. Peygamber’e sevgisi nisbetinde Allah’a sevgili olur. Bu bağlamda Karac’oğlan’ın şiirlerinde geçen “sevgili” mazmununun asıl ve hakiki mercii de böylece açıklığa kavuşmaktadır. Nitekim bir cönkte bulup ilk defa bu yazı sayesinde alanın dikkatlerine sunduğumuz şiiri de bu hususu daha fazla teyit eder.

Beş dörtlükten ibaret olan şiir, Konya Yazma Eserler Müdürlüğü’nde 07 El 62 numaralı cönkte bulunmaktadır. Ciltsiz olan cönkte üç cönk parçasının bir arada bulunduğu görülmektedir. 97 varaktan ibaret olan cönkte,

gibi kavramlarla dolmuştur. Siyer-i Nebî, mûcizât-ı Nebî, şemâil/hilye, mîrâciyye/mîrâcnâme, kırk hadîs tercümeleri gibi türler etrâfında gelişen bu edebî dâire Mevlid, Muhammediyye, Ahmediyye gibi, halk arasında çok okunan eserler vâsıtasıyla da tebellür edip müşahhas hâle gelmiştir. Bu törelî dâirenin, günümüzün bilim ve kültür çevrelerinde “Geleneksel İslâm” tâbiriyle ifâde edilmeye çalışıldığını da bu meyanda söylemek gerekir.” (Dağlar, 2024, 411-412). Tabii Törelî Türk Edebiyatı’nın sadece dar bir çerçevede kendi hâkim renkleri içinde teşekkül edip kalmış bir edebî gelenek (geleneksel İslâm) olarak değerlendirilmesi kesinlikle yanlıştır. Zira tüm dünyada olduğu gibi başlangıçtan itibaren edebî geleneklerin dine bağlı bir teşekkül ve tekâmül süreci yaşadığı iyi bilinen bir vâkıdır. Dolayısıyla Törelî Türk Edebiyatı, başlangıçtan beri esasî tamamen Hak ve hakikat zemininde neşv ü nema bulmuş oldukça geniş ve büyük bir edebî geleneğin adıdır. Zaman içerisinde bazı araştırmacıların bu gelenek üzerinden kasıtlı saptırmaları ise asla bu edebiyata bir hâlel getiremez. Törelî Türk Edebiyatı’nın mahiyeti hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Dağlar, 2022; Çapraz, 2022b.

³ Tabii yine *Kur’ân*’da bu duruma dair teşvik edici “Ey Peygamber de ki: ‘Eğer Allah’ı seviyorsanız bana uyunuz ki, Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah çok bağışlayıcıdır; merhamet sahibidir” (Âl-i İmrân, 31) ve “Nitekim içinizden size bir peygamber gönderdik. O size âyetlerimizi okuyor, sizi temizliyor, size kitabı ve hikmeti öğretiyor. Size bilmediğiniz şeyleri öğretiyor.” (Bakara, 151) şeklinde başkaca âyetler de mevcuttur. Yine bir hadislerinde Hz. Peygamber’imiz, “Bana itaat eden Allah’a itaat etmiştir. Bana isyan eden Allah’a isyan etmiştir” (Müslim, İmare, 33) buyurmaktadır. Dolayısıyla tamamen *Kur’ân* ve sünnetin belirlediği bir hakikat alanı dairesinde Törelî sanatkarların Hz. Peygamber’e ittibaları söz konusudur.

cenaze, hatm-i namaz ve istiare duaları; beynamaz, ölüm, yaratılış ve ahval-i insan destanları; 54 farz beyanı; Muhammed Hanefî kıssası; tevbename; deyişler ve *Cevahirü'l-İslâm*’dan nakiller mevcuttur. Cönkün istinsah tarihi belli olmayıp Kadızâde Mehmed Efendi’nin (öl. 1045/1635) “*Cevâhiru'l-İslâm*” adlı eserinden nakiller bulundurması ve Âşık Ömer, Karac’oğlan gibi âşıklara yer vermesine bakılırsa doğrudan 17. yüzyıla irtibatlı olduğu akla gelmektedir.

Hız. Muhammed’in kaşları üzerine Karac’oğlan’ın deyişi, cönkün 74b-76a varakları arasında yer almaktadır. Cönkün 72a, 73a-74a varakları arasında ise Âşık Ömer’in “Bülbülüm medhin okurum rûz u şeb dal üstüne” diye başlayan bir divanı bulunur. Cönte Karac’oğlan’ın deyişinden hemen sonra da “of” ve “ey” denilerek “Avcı mıng gezersin gene bu dağda”, “Bizim ilin harmanları savrılır” ve “İneyin gedeyin görünmeyeyin (Bir gederin bir ardıma bakarın)” diye başlayan bazı türküler yazılmıştır (76a-77a).

Tıpkı Manisa’daki bir cönte gördüğümüz üzere Karac’oğlan’ın bu cönte de öncelikle türküsü (ezgi ve tavır hakikati) sayesinde kendisine yer bulduğu rahatlıkla ifade edilebilir. Cönkün muhtevasına (güfte hakikati) bakıldığında ise aslında bu durumun deyişin Hız. Peygamber’i dile getirmesinden kaynaklandığı açıkça görülür.

Deyişte tapşırma dörtlüğü muhtemelen çeşitlenmeye bağlı olarak iki defa yazılmıştır. Ayrıca şiirin bir dörtlüğü ise bu tapşırma dörtlüklerinden sonra kaydedilmiştir. Başgöz, Karac’oğlan geleneğine ait şiirleri tefrika etmenin zorluğundan bahsederken, “halk da kendi katkısı ile bir yandan Karac’oğlan şiirlerini düzeltip bir yandan bozarak güçlüklerimizi artırıyor” (2003, 11) diyerek aslında burada karşımıza çıkan durumun da sebebini açıkça dile getirmektedir. Dolayısıyla yukarıdaki şiirde karşımıza çıkan sıralamaya bağlı düzeltme veya bozmaları, yazıcıdan kaynaklı bir durum olarak değerlendirebilmek pekâlâ mümkündür. Diğer yandan şiirin mahlas dörtlüğünün iki defa yazılmış olması, şiirin halk şiirinin sözlü ve çeşitlenmeye bağlı temel niteliklerini de sergileyip bize metin zenginliği sunması bakımından bir hayli kıymetlidir.

Karabey’in de tam bir isabetle vurguladığı üzere, Karac’oğlan’ın şiirlerinde sevgili mazmunu ve mecâzî aşk bakımından “farklı estetik yapı” (1998, 248) kurduğu görülür.⁴ Zira, “onun sevgilisi doğa ile sarmaş dolaştır.” (Başgöz, 2003, 26). Boratav da Karac’oğlan’daki bu durumu “Gezer Elif Elif diye” ayaklı türküsünden hareketle şöyle ortaya koyar: “Bu türküde Karac’oğlan, tabiatın güzel oluşlarını, güzel görünüşlerini Elif’in varlığıyla izah eden, her yerde, her şeyde, renklerde, kokularda, hayvanların ve insanların hareketlerinde Elif’i bulan bir şiir ifadesine ulaşmıştır.” (1943, 406-407). Boratav’ın bu oldukça kıymetli değerlendirmesinde ‘Elif’ kelimesi yerine ‘Allah’ lafz-ı celalini koyarak değerlendirmeyi bir kez daha okursak Karac’oğlan hakikatının daha da iyi anlaşılacağı kanaatindeyiz.

⁴ Bülent Arı’ya göre de “Karacaoğlan, güzelin gözlerini haramiye, kokusunu renge, güzelin göğsünü cennete, zenzem pınarına benzetmesiyle benzetme ilişkilerine yeni bir yön, yeni bir şekil vermiştir.” (Arı, 2014, 277).

*Seker idik bahçelerim bağlarım
Mevlâ'm güzel verse gönlüm eylerim
At işlemez sarp kayalı dağları
Yol iderdi Muhammed'in kaşları*

Şiirin ilk dördlüğü, Karac'oğlan'ın bağ ve bahçeleri arasında sekip gönlünü eylemek için Mevlâ'dan bir güzel istemesi ile başlamaktadır. Hemen hemen onun tüm şiirlerinde karşımıza çıkan bu "güzel" vurgusunun ardında ise aslında girişte de bahsettiğimiz üzere divan şiiri geleneğinin güzellik algısının da büyük bir tesiri mevcuttur. Fakat, bu şiirinde de açıkça görüleceği üzere, "onun sevgilisi doğa ile sarmaş dolaştır." (Başgöz, 2003, 26). Bu yüzden Karabey'in de tam bir isabetle belirttiği üzere burada da sevgili mazmunu ve mecâzî aşk bakımından "farklı estetik yapı" (1998, 248) söz konusudur.

"Güzel ne güzel olmuşsun
Görülmeyi görülmeyi
Siyah zülfün halkalanmış
Örölmeyi örölmeyi

Bahçende gülün güllenmiş
Şeyda bülbülün dillenmiş
Koynunda memen kirlenmiş
Emilmeyi emilmeyi

Mendilin yudum arıttım
Gülün dalında kuruttum
Adım ne idi unuttum
Sorulmayı sorulmayı

Seğirttim ardından yettim
Eğildim yüzünden öptüm
Adın bilirdim unuttum
Çağırmaı çağırmaı

Benim yârim bana küsmüş
Zülfünü gerdana dökmüş
Mahabbeti benden kesmiş
Sevilmeyi sevilmeyi

Çağır Karac'oğlan çağır

Taş düştüğü yerde ağır

Yiğit sevdiğinden soğur

Sarılmayı sarılmayı” (Çapraz, 2020, 162).

Yine aynı “güzel” vurgusuyla başlayan yukarıdaki deyişte de Karac'oğlan'ın sevgilisinin kıyıda köşede kalıp zaman zaman ilgisizliğe mazhar olarak temelde divan şiirinin ideal güzelinin de bazı niteliklerini taşıdığı görülür. Diğer yandan Karac'oğlan'da yukarıdaki ikinci dörtlükte olduğu gibi cinselliğe ait unsur ve temayüllerin de bu güzel telakkisi içerisinde vücut bulması söz konusudur. Bu deyişin doğaya bağlı genel manzarasının bizim ele aldığımız deyişin ilk dörtlüğün manzarası ile benzerliği ise hayli dikkat çekici olup aslında bize Karac'oğlan hakikatini de verir. Fakat bizim ele aldığımız deyişte hakikat hilkâtte doğrudan gerçek sahibini bulur: Hz. Muhammed'in kaşları...

Karac'oğlan'ın şiirlerinde saça, göze ve özellikle de kaşa çok büyük ehemmiyet atfettiği görülmektedir (Arı, 2014, 278-283). Fakat bizim ele aldığımız şiirin her dörtlüğünün sonunda görüleceğe üzere “kaş”ın aslında mucizeye dönük hakîkî bir tarafı da mevcuttur. Bu durum hakikat alanında bizi doğrudan Hz. Peygamber'in Mîraç hadisesine bağlar. Zira Necm suresinin 9. âyetinde Cenab-ı Hakk'ın O'na olan mesafesi “iki yay aralığı” (kâbe kavseyn) kadar bildirilmektedir. Dolayısıyla bu durumun Törelî edebî dairede sıklıkla elbette kaşa bağlı olarak asıl sevgiliye yakınlığa teşbihi söz konusudur. İşte Karac'oğlan'ın şiirinde Hz. Peygamber'in kaşlarının at işlemez sarp kayalı dağları bile yol eylemesinin gerçek sırrı burada yatar.

İkinci dörtlükte ise Karac'oğlan'ın kendisine has bir estetik yapı içerisinde kurguladığı ideal güzelin tasviri söz konusudur:

Barmağına takar altun burmayı

Çeker ela göze siyâh sürmeyi

Gök yüzünde pervâne iden turnayı

İndirirdi Muhammed'in kaşları

Sevgilinin parmağına altun burma takması ve göze sürme çekmesi, aynı zamanda Hz. Peygamber'imize de ait bazı davranış özellikleri taşır. Zira O'nun hicretin 6. yılında (m. 627) dönemin devlet başkanlarını İslâm'a davet etmek için gönderdiği mektuplarda kullanmak maksadıyla üzerinde “Muhammed Resûlullah” yazılı yüzük şeklinde altın bir mühür yaptırdığı ve daha sonra altın yüzüğü erkeklere yasaklayınca yerine gümüşten bir mühür kullandığı ifade edilmektedir (Çiftçi, 2021, 572). Ayrıca bazı hadislerinde Hz. Peygamber'in sürme kullanmayı teşvik ettiği ve kendisinin de gece yatmadan önce gözlerine üç defa sürme çektiği belirtilmektedir (Yalçın, 2010, 169). Diğer taraftan deyişte, sevgilinin parmağına altın burma takması üzerinden Hz. Peygamber'in Ay'ı iki parçaya bölme (şakku'l-kamer) mucizesine (Çelebi, 2000, 343) de bir işaret mevcuttur. Bu da deyişte gerçekten büyük bir ustalıkla kurgulanmıştır.

Fakat, Karac’oğlan’ın tüm bunları, kendisine has bir estetik yapı dâhilinde hemen hemen tüm şiirlerinde oldukça başarılı bir şekilde kurguladığı görülmektedir.⁵ Mesela, “Bana kara diyen dilber” adlı şiirinde de sevgilinin ela göze siyah sürme çekmesi bize şöyle anlatılır:

“Beni kara deyi yerme

Mevla’m yaratmış hor görme

Ala göze siyah sürme

Çekilir kara değil mi” (Çapraz, 2020, 153).

Üçüncü dördlükte, bir önceki dördlükte kısmen bazı özellikleri sergilenen güzelin kaşının mucizevî tarafı, bu kez de bülbülün ötmeden baharın gelmesi, hatta vâdesi yetmediği halde kaşın kişiyi öldürmesi gibi olağanüstü bir niteliğe büründürülerek anlatılır:

Gene geldi bahâr bülbül ötmeden

Gamım yitüb kasâvetüm ar[t]madan

Ecel tamâm olub vâdem yetmeden

Öldürirdi Muhammed’in kaşları

Yukarıdaki dördlükte “gül-bülbül istiaresi” üzerinden kaşın yaya teşbihi ise gerçekten onun tarafından divan şairlerine de yakışan bir tarzda ustaca kurgulanmıştır.

Karac’oğlan bütün ider ahdini

Karib bülbül bilür öter vaktini

Üç tuğulu vezirlerin tahtını

Harâb iderdi Muhammed’in kaşları

Yukarıdaki ilk tapşırma dördlüğünde ise Karac’oğlan’ın kendisini garip bülbül ile özdeşleştirdiği görülür. Bu özdeşlik, onun ahdini bütün etmesi (sevgiliye teslimiyet) ile garip bülbülün vaktinde ölmesi gibi artık bir “kesinlik” taşır. Bu kesinliğin son tahlilde ulaşacağı asıl mevki ise yine “Muhammed’in kaşları”dır. Kaşların üç tuğlu vezirlerin tahtını harap etmesi ise hakikat alanında Hz. Peygamber’in doğumu esnasında yaşanan mucizelerden biri olarak kabul edilen Kisrâ’nın sarayının on dört burcunun yıkılışını akla getirir. Diğer taraftan İslâm Ansiklopedisi’nden edindiğimiz bir bilgiye göre şiirde geçen “üç tuğlu vezir” tabiri, IV. Murad (1623-1640) zamanında Şam valiliğine tayin edilip üç tuğlu vezirliğe de yükseltilen Küçük Ahmed Paşa’yı (öl.1636) da işaret ediyor olabilir. Zira İranlılar ile Erdelân’da yapılan savaşta şehit olan Küçük Ahmed Paşa, Şam valiliği esnasında elde ettiği büyük servetini Haremeyn hizmetinde ve Şam’ın güneyinde hac yolu üzerinde yaptırdığı tekke de kullanılmak üzere kurduğu vakfa tahsis etmiştir (Özcan, 1989, 113). Dolayısıyla aynı zamanda bir Yeniçeri olan Karac’oğlan’ın Küçük Ahmed Paşa üzerinden haremeyne bir pencere açtığı da elbette düşünülebilir.

⁵ Karac’oğlan’ın tüm bunlar sayesinde “benzetme ilişkilerine yeni bir yön, yeni bir şekil verm[mesi]” (Arı, 2014, 277) kanaatimizce onun tamamen Törelî edebî dairede hakikat alanına bağlılığından ileri gelmektedir.

Nitekim bu durum, Karac'oğlan geleneğinin tarihî seyri açısından da gayet makul olup bizi deyişin tasavvufa dönük remizli diline daha çok yaklaştırır.

Karac'oğlan ey(i)dir korkmam ölümde

Gidenler de gelmez oldu yolundan

İrmeni'yi Yahûdi'[yi] dininden

Döndürirdi Muhammed'in kaşları

Yukarıdaki tapşırma dörtlüğünde Karac'oğlan'ın bu sefer de “ölüm” üzerinden tam bir teslimiyet hâlinde Hz. Peygamber'e bağlandığı görülür. Ölenlerin yolundan dönememesi nasıl bir hakikat ise Karac'oğlan da bu sefer, Hz. Peygamber'in kaşlarının mucizesi üzerinden bir başka olağanüstü hadiseyi kendisince hakikate bir dayanak yapar: Hz. Muhammed'in kaşları, Ermeni ve Yahudi'yi bile dininden döndürür. Dörtlük aynı zamanda bize Hz. Peygamber'in davetini kabul edip Müslüman olan Habeşistan kralı Necâşî Ashame'yi de (Öztürk, 2006, 476-477) hatırlatmaktadır.

Sonuç

Şiirin tamamında dikkatimizi çeken asıl en kıymetli husus, elbette kendine has bir estetik yapı içerisinde Karac'oğlan'ın güzellik telakkisinin Hz. Peygamber'e ait hakikat alanından beslenmesidir. Nitekim Törelî Türk Edebiyatı'nın kesişme alanlarından biri olan Mîraç, kaşlar üzerinden Karac'oğlan'ın Hz. Peygamber'e vuslatı için bir eşik teşkil eder. Gerçekten de şiirde kaşlar, “kâbe kavseyn” bağlı olarak aynı zamanda tasavvufî remizlere de dönük bir şekilde Hz. Peygamber'in mucizesi için ustaca bir kurguya dâhil edilir. Fakat her halükârda Karac'oğlan'ın gerçek arzusu (sevgili) Hz. Peygamber'dir. Bu durum her ne kadar tam mânâsıyla klasik bir âşık-mâşuk portresiyle örtüşmese de bize divan şiiri geleneğinin güzellik telakkisine ait bir çerçeve de sunar. Karac'oğlan'a ait bazı şiirlerde de görüleceği üzere bu anlayış bazen gulamperestliğe kadar uzanan bir mahiyet de arz eder. Hiç şüphesiz bunda şairlerin güzellere karşı aşırı bir meftuniyet ve sadakat duymalarının da tesiri büyüktür. Fakat son tahlilde her zaman arzulanan asıl sevgili O'dur (C.C.).

Karac'oğlan'ın bu şiirinde de görüldüğü üzere sevgi/li/nin aşkın bir mahiyeti haiz olduğu durumlarda ise sevgili Hz. Peygamber'in kendisidir. Bu ise en başta bir hadis-i şerifte de vurguladığımız üzere “Peygamber'i sevmek, Allah'ı sevmektir” şeklindeki duyarlılığın Karac'oğlan'daki tezahürüdür.

Diğer yandan şiirde geçen “üç tuğlu vezir” vurgusu, kaşa bağlı “gül-bülbül-ok-yay” teşbihleri, gelenekte ilk olarak 16. yüzyılda karşımıza çıkan Yeniçeri ozanı Karac'oğlan'a da doğrudan bir canlılık hakkı tanır. Elbette bu yaklaşım, divan edebiyatının teşekkülündeki Türk gulamlarına bağlı gelişen edebî geleneğe de oldukça muvafıktır. Dolayısıyla karşımızda, ilk dörtlükte kendisinin de açık bir dil ile anlattığı üzere at sırtında sarp kayalı dağları aşmaya çalışan ve bağ ve bahçelerden sekerek giden bir Yeniçeri Karac'oğlan portresi mevcuttur.

Kaynakça

- Arı, Bülent. “Karacaoğlan’ın Güzeli”. *Bülbül Ne Yatarsın Bahar Erişti... Karacaoğlan Kitabı*. ed. M. Sabri Koz. 277-314. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2014.
- Başgöz, İlhan. *Karac'oğlan*. İstanbul: Pan Yayınları, 2003.
- Boratav, Pertev Naili. “Karacaoğlan”. *Yurt ve Dünya* 34 (I. Teşrin 1943), 404-409.
- Boratav, Pertev Naili. “Güney Şairleri”. *Folklor ve Edebiyat-2*. 19-39. İstanbul: Adam Yayıncılık, 1983.
- Caferli, Muharrem. *Aşk Konulu Azerbaycan Halk Hikâyelerinin Şiirsel Yapısı*. Ankara: Kültür Ajans Yayınları, 2010.
- Cönk. Konya: Bölge Yazmalar, 07 El 62.
- Çapraz, Erhan. *Karacaoğlan*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2020.
- Çapraz, Erhan. “Karac'oğlan Törelî Türk Edebiyatı'nın Neresindedir?”. *Söğüt Türk Edebiyatı Dergisi*. 16/2022a (Temmuz-Ağustos 2022), 39-46.
- Çapraz, Erhan. “Hakikatın Hikâyesi, Hikâyenin Hakikatı: Bir Hakikat Alanı Olarak Türk Halk Hikâyeleri”. *İSLARA Uluslararası İslâm Araştırmaları Kongresi Bildiri Kitabı*. ed. Erdem Can Öztürk. 87-99. Ankara: Hacı Bayram Veli Üniversitesi Yayınları, 2022b.
- Çelebi, İlyas. “İnşikâku'l-kamer”. *DİA*. 22/343-345. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000.
- Çiftçi, Muhammed Hüsnü. “Nişan Alameti Olarak Erkeklerin Altın Yüzük Kullanımıyla İlgili Güncel Fıkhi Tartışmalar”. *Marife* 21/1 (2021), 571-603.
- Dağlar, Abdülkadir. “Edebî Töre Çatısı Altında: Törelî Türk Edebiyatı”. *İSLARA Uluslararası İslâm Araştırmaları Kongresi Bildiri Kitabı*. ed. Erdem Can Öztürk. 100-115. Ankara: Hacı Bayram Veli Üniversitesi Yayınları, 2022.
- Dağlar, Abdülkadir. “Meddâh Medresesi'nin Şâir Âlimi Fettâh Efendi'nin Şiirlerinde Hazret-i Muhammed”. *Üsküp'te Meddah Medresesi*. ed. Sevba Abdula. 411-436. Üsküp: İDEFE Yayınları, 2024.
- Elçin, Şükrü. “Halk Edebiyatında Kaynaklar Meselesi ve XVI ncı Asır Ozanı Karaca Oğlan”. *Bülbül Ne Yatarsın Bahar Erişti... Karacaoğlan Kitabı*. ed. M. Sabri Koz. 87-120. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2014.
- Karabey, Turgut. “Karacaoğlan'da Sevgili Mazmunu”. *Folkloristik: Prof. Dr. Dursun Yıldırım Armağanı*. ed. Metin Özarslan vd. 241-249. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1998.
- Özcan, Abdülkadir. “Ahmed Paşa, Küçük”. *DİA*. 2/113-114. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1989.
- Öztürk, Levent. “Necâşî Ashame”. *DİA*. 32/476-477. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006.

Tecer, Ahmet Kutsi. “Karacaoğlan’a Yeni Bir Bakış”. *Bülbül Ne Yatarsın Bahar Erişti... Karacaoğlan Kitabı*. ed. M. Sabri Koz. 63-85. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2014.

Yalçın, İsmail. “Sürme”. *DİA*. 38/169-170. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010.

A. Metin:

Seker idik bahçelerim bağlarım
Mevlâ’m güzel verse gönlüm eylerim
At işlemez sarp kayalı dağları
Yol iderdi Muhammed’in kaşları

Barmağına takar altun burmayı
Çeker ela göze siyâh sürmeyi
Gök yüzünde pervâne iden turnayı
İndirirdi Muhammed’in kaşları

Gene geldi bahâr bülbül ötmeden
Gamım yitüb kasâvetüm ar[t]madan
Ecel tamâm olub vâdem yetmeden
Öldürirdi Muhammed’in kaşları

Karac’oğlan bütün ider ahdini
Karib bülbül bilür öter vaktini
Üç tuğulu vezirlerin tahtını
Harâb iderdi Muhammed’in kaşları

Karac’oğlan ey(i)dir korkmam ölümünden
Gidenler de gelmez oldu yolundan
İrmeni’yi Yahûdi[’yi] dininden
Döndürirdi Muhammed’in kaşları

B. Metnin Ashı (Cönk, 07 El 62, 74b-76a):

